

Holocausts oprindelse?

Hitlers tale den 30. januar 1939

Hitlers tale i Reichstag den 30. jan. 1939 (holocaustresearchproject.org)

Fahrudin Avdibegović

Holocaust - folkedrabet på Europas jøder 1933-45

Historiestudie, Syddansk Universitet, efterår 2014

Antal anslag: 30338

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Indledning.....	3
2. Redegørelse.....	3
2.1 De første seks år	3
2.2 "Lebensraum"	6
2.3 Det jødiske spørgsmål	7
3. Diskussion.....	8
3.1 Intentionalisme og funktionalisme.....	9
3.2 "Den dobbelte stat"	10
3.3 Var Holocaust planlagt i 1939?	14
4. Konklusion.....	16
Litteraturliste.....	18

1. INDLEDNING

I denne individuelle ugeopgave vil jeg redegøre for Adolf Hitlers tale i den tyske Rigsdag (tysk: *Reichstag*) den 30. januar 1939 og diskutere, om beslutningen om total fysisk udryddelse af Europas jødiske befolkning allerede var truffet på dette tidspunkt.

Til dette formål vil jeg primært benytte mig af transskriptionen¹ af den ovennævnte tale, Hans Mommsens tilbageblik² på begivenheden, de videnskabelige artikler fra *Historiography of the Holocaust* (red. Stone), samt Donald M. McKales værk *Hitler's Shadow War: The Holocaust and World War II*. Desuden vil jeg, når det er relevant, inddrage en række andre tekster og bøger, der for det meste var en del af kursets pensum.

2. REDEGØRELSE

I det følgende afsnit vil jeg redegøre for Adolf Hitlers tale i Reichstag, som han afholdte den 30. januar 1939. Dernæst vil jeg diskutere, om nazisternes beslutning om udryddelsen af de europæiske jøder allerede var truffet på dette tidspunkt.

2.1 DE FØRSTE SEKS ÅR

Hitler begyndte sin tale i Reichstag den 30. januar 1939 med at prise alle de tretten millioner vælgere, der havde hjulpet ham med at komme til magten i 1933, men samtidigt udtrykte han sin utilfredshed, at de kun udgjorde en tredjedel af Tysklands vælgere. Han var desuden bitter på de fleste af de daværende tyske politiske partier, der ifølge ham alle sammen delte ”[...] common hatred of our young movement” (Speech of Jan. 30, 1939 1), altså mod Hitlers Nationalsocialistiske Tyske Arbejderparti³ (NSDAP).

---

¹ *Speech of Jan. 30, 1939*. 20. august 2009. Web. 2. januar 2015. <<https://archive.org/details/SpeechOfJan.301939>>.

² Mommsen, Hans. »Hitler's Reichstag Speech Of 30 January 1939.« *History & Memory* 9.1-2 (1997): 147-161. Print.

³ Jeg vil benytte mig af følg. begreber: det *nationalsocialistiske parti*, når der er tale om det ideologiske aspekt, og *det nazistiske parti* eller *NSDAP* i alle andre henseender.

Han udnævnte de konservative, kommunister, socialister og kapitalister som Tysklands egentlige fjender, der alle sammen ønskede dets tilintetgørelse, hvilket ifølge Hitler var et mål de delte med verdens jødedom (Speech of Jan. 30, 1939 1) i deres fælles komplot mod Det Tredje Rige. Den tyske rigskansler trak næsten religiøs-apokalyptiske paralleller, da han nævnede, at kun et mirakel i den tolvte time kunne rede Tyskland og, at det kun var nationalsocialisterne, der havde troen på dette mirakel (Speech of Jan. 30, 1939 2). Han fortsatte lidt senere med at anklage jøderne, for at forsøge at ødelægge den europæiske civilisation, men at denne deroute er blevet stoppet af både Mussolinis fascister i Italien og Tysklands nationalsocialister (2).

Hitler var godt tilfreds med, at det blot tog seks år at forene det tyske folk i en stat "[...] for which numerous generations had longed and striven in vain" (3). Millioner af tyskere havde lidt og spildt deres blod for at landets forening endelig kunne ske, mente Hitler, på trods af Tysklands interne og eksterne fjender. De illoyale kredse⁴ i landet kaldes af Hitler som det element, der er

the old eternal pessimists, skeptics and indifferent individuals whom we all know, who never adopted a positive attitude during the twenty years of our struggle, but who, now that victory has been won, feel called upon to issue their critical commentaries as the chosen experts of the national rebirth (Speech of Jan. 30, 1939 4-5).

Dernæst kritiserede Hitler i sin tale amerikanernes og de allieredes dobbeltmoral ved at påpege, hvordan de, efter Første verdenskrig, indførte et princip om "the self-determination of peoples" (Speech of Jan. 30, 1939 5), men at millioner af tyskere samtidigt blev holdt udenfor de daværende Tysklands grænser. Under det samme påskud om folkets selvbestemmelse afviste de allierede at give de tyske kolonier tilbage. Men det ser ud til, at

---

⁴ Hitler benytter sig af nedsættende betegnelser som *gedankenlose Bürger* og *Wichte* (Adolf Hitler Rede am 30. Januar 1939 in Berlin).

Hitler især var vred over Versailles-fredens afgørelse om, at forbyde en union mellem Østrig og Tyskland. Hitler nævnte med stolthed, at han, som en tysker født i Østrig, endelig gjorde det muligt i 1938, at give alle 6,5 millioner tyskere i Østrig mulighed for at selvbestemme deres skæbne – en genforening med det tyske rige (6). På samme måde påpegede Hitler, at Tyskland ikke længere kunne tolerere, at ti millioner af tyskere i Central-europa var udenfor deres moderland. Dette førte til annektering (*Anschluss*) og inkorporering af Østrig i det tyske rige, samt den efterfølgende besættelse af Tjekkoslaviet, under påskud, at landet terroriserede 3,5 millioner tyskere, der boede på daværende tidspunkt i Sudeterlandet.

Hitler afviste i sin tale, at Tyskland truede andre nationer med sin militære magt for at skaffe sig nye territorier. Ifølge ham havde Tyskland blot genoprettet retten til selvbestemmelse, der især blev taget fra tyskere, der boede udenfor deres moderlands grænser (Speech of Jan. 30, 1939 10). Derfor så Hitler året 1938 som et særligt år, hvor ideen om foreningen af den tyske nation i en stat endelig blev muliggjort og han fremhævede især regimets effektivitet: "Barely eight months were required for one of the most noticeable changes in Europe" (12). Denne effektivitet ønskede han yderligere at udnytte i kampen om at skabe et Tyskland, hvis mål var, at blive til en vigtig politisk og militær magt i verden. Ifølge Hitler kunne dette kun ske med det nationalsocialistiske parti i spidsen, der var i stand til at skabe det nationale fællesskab (15). Dette nationale fællesskab, der hvilede på det nationalsocialistiske grundlag, skulle ifølge Hitler hele tiden plejes og styrkes for at det tyske rige skulle kunne bevares. Dette skulle gøres med det hele tyske folks aktive deltagelse (Speech of Jan. 30, 1939 17), hvor ethvert individ skulle belønnes på baggrund af dets ydelse og fortjeneste.

Hitler advarede rigsdagens medlemmer og den tyske nation mod at være naive over for de kræfter, der ønskede at genindføre demokrati og den internationale ånd i landet, som han på hånende vis kaldte for "[...] State of cosmopolitan brotherhood" (21). Han gav en række eksempler på, hvordan disse tysk fjendtlige kræfter gerne så Tyskland falde på grund af landets

nyvundne selvhævdelse, bl.a. deres påstande om landets store økonomiske byrde og samfundsuroligheder. Han medgav, at Tyskland altid havde haft økonomiske vanskeligheder, og især siden Første verdenskrigs afslutningen, og at den primære årsag til dette var Tysklands overbefolkning (23). Samtidigt påpegede Hitler, at det alligevel var lykkedes det nazistiske regime at skabe en høj levestandard, hvor ingen var arbejdsløs eller sulten.

2.2 "LEBENSRAUM"

Hitler så ikke verdens demokratier som fjender bare fordi der var forskelle i de respektive politiske systemer. Han understregede ligeledes, at Tyskland var ligeglad med om dets nationalsocialistiske idé ville blive eksporteret og implementeret i andre lande eller ej, og at landet på samme måde ikke havde territoriale krav mod lande som Kina, Australien eller Nederlandene (25). Hitler påpegede, at landet var nødt til at sætte sin lid til industrien, da Tyskland, i modsætning til mange andre lande, ikke havde store naturlige råstofforekomster, og som sådan var nødt til at deltage i verdenshandel og udveksling af varer (33). Han insisterede på, at Storbritannien havde den naive tro på, at landet ville have den handelsmæssige nytte, hvis Tyskland blev økonomisk ruineret efter Første verdenskrig, samt at Tyskland dengang stod i vejen for jødernes forsøg på at etablere verdensherredømme (27). Hitlers påstand var, at Første verdenskrig blev ført ud i livet for, at Tyskland skulle ekskluderes fra verdensmarkedet, stjæle dets kolonier, samt efterfølgende at pålægge landet uhyre store krigsskadeerstatninger. Han understregede, at selvom Tyskland var nødt til at importere råvarer og eksportere forbrugsvarer, lå dets største styrke i nationens kapacitet til at producere (36). Halvvejs i sin tale introducerede Hitler det famøse begreb *Lebensraum*. Selvom de tyske landmænd havde formået at producere og levere enorme mængde fødevarer til det tyske marked, så Hitler ikke en anden udvej end at udvide den tyske nations *Lebensraum*, som ville kunne løse Tysklands fremtidige fødevareproblemer (38). Hitlers rationale var, at Storbritannien og Frankrig havde frataget Tyskland dets kolonier, men at disse ikke betød noget for dem økonomisk, mens de nye territorier/kolonier kunne hjælpe Tyskland med dets mangel på føde- og råvarer: "We are struggling for a vital right, without which we cannot in the

long run live, whereas the others are struggling to uphold an injustice which is only a burden to them and yields no profit whatsoever” (Speech of Jan. 30, 1939 41).

2.3 DET JØDISKE SPØRGSMÅL

På baggrund af bitre erfaringer fra 1. verdenskrig, påpegede Hitler nødvendigheden at styrke landets forsvar (43), selvom det egentligt betød, at flere millioner mennesker måtte undværes i landets produktionssektor. Han var nemlig overbevist om, at Tyskland igen ville blive overladt til andre landes unåde, hvis landet igen skulle blive forsvarsløs, som det skete efter Første verdenskrig. Her kastede Hitler et utvetydigt og bittert blik på de sejrende magter USA, Storbritannien og Frankrig, hvor især Frankrig ønskede at påføre Tyskland så store erstatningskrav som muligt, der ifølge Hitler havde skabt store lidelser hos det tyske folk som følge. Alligevel understregede Hitler i sin tale, at Tyskland ”[...] has no feeling of hatred towards England, America, or France” (Speech of Jan. 30, 1939 44). Samtidigt tilføjede han ved flere lejligheder, at disse demokratiske landes presse var under den jødiske kontrol, hvis hovedformål var at skabe had mod Tyskland (44, 63).

Den sidste tredjedel af Hitlers tale var i høj grad forbeholdt *det jødiske spørgsmål*. Udover at kansleren ved flere lejligheder definerede jøder og jødedom som verdens fjender (45), kritiserede han den demokratiske verden for dobbeltmoral angående løsningen på det jødiske spørgsmål: ”It is a shameful spectacle to see how the whole democratic world is oozing sympathy for the poor tormented Jewish people, but remains hardhearted and obdurate when it comes to helping them [...]” (46). Med andre ord var Hitler uforstående for de demokratiske landes kritiske røster overfor Tysklands behandling og udvisning af dets jødiske borgere, mens de på den anden side ikke selv var villige til at modtage dem i deres lande. Ligeledes kritiserede han de samme lande for manglende vilje til at acceptere tyske jøder, hvis de ikke bragte deres kapital og værdier med dem. Samtidigt påpegede Hitler, at jøderne intet bragte ind i Tyskland i sin tid da de indvandrede i landet undtagen ”[...] infectious political and physical diseases”

(46). Desuden anklagede han verdens jødedom for at skabe den finansielle krise efter Første verdenskrig, der skabte inflation i Tyskland, hvor mange tyskere tabte deres formuer og arbejde. Derfra fortsatte han med en klar hentydning til den jødiske befolkning, at Tyskland ikke længere var villig at acceptere fremmede folk bosatte sig i landet og se passivt til, mens dets ledende stillinger i samfundet bliver besat af jøderne (47).

Hitler insisterede i sin tale, at Europa først kunne falde til ro, når der fandtes en løsning på det jødiske spørgsmål og nævnte, at ”The world has sufficient space for settlements” (48) modsat Tyskland, der var overbefolket. Samtidigt udsendte han en klar advarsel med sit profetiske udsagn: ”If the international Jewish financiers in and outside Europe should succeed in plunging the nations once more into a world war, then the result [will be] the annihilation of the Jewish race in Europe [...]” (Speech of Jan. 30, 1939 49).

Helt til sidst i sin tale påpegede Hitler, at det kun var i den jødiske interesse, at skabe splid og had mellem nationer via både dens kapitalistiske og bolsjevistiske aktiviteter og at verden måtte modstå den jødiske propaganda (62) og løgne.

3. DISKUSSION

Med udgangspunkt i Hitlers tale i Reichstag den 30. januar 1939 vil jeg i dette afsnit diskutere om beslutningen om den totale udryddelse af Europas jøder allerede var truffet på dette tidspunkt.

Der er uenighed i Holocausts historiografi blandt historikere om spørgsmålet, hvordan og hvornår blev der lagt første konkrete planer om jødernes udryddelse. Der er forskere, der mener, at tegnene til planerne sagtens kan ses allerede i den førømtalte Hitlers tale fra den 30. januar 1939, men også, at Holocaust blev først planlagt et par år senere.

Den israelske historiker Oded Heilbrunner påpeger, at de fleste historikere er enige i, at Tyskland ikke var en antisemitisk stat før Første verdenskrig (Stone 10), men, at antisemitismen forstærkedes stærkt under Wei-

marrepublikken, som følge af Tysklands nederlag i Første verdenskrig og efterfølgende finans- og økonomiske krise i 1920'erne.

3.1 INTENTIONALISME OG FUNKTIONALISME

Siden 1970'erne herskede der to strømninger blandt historikere, når der diskuteredes om realisering af nazisternes folkedrabsplaner, navnlig intentionalister og funktionalister⁵ (Stone 177), begreber der er blevet introduceret af den britiske historiker Tim Mason. Den første gruppe, intentionalisterne, stod for den holdning, at nazisternes beslutninger udsprang fra Hitlers holdninger og den nationalsocialistiske ideologi. Den britiske historiker Gerald Fleming hævder, at Hitler havde den afgørende rolle i beslutningen om *Endlösung*, selvom han ikke kunne finde beviser for det i Hitlers ordre, dokumenter eller andre dekreter. Fleming finder belæg for sin påstand i Hitlers kontinuerlige hadefulde ytringer om jøderne helt fra starten af hans politiske karriere (Stone 43). Den mest ekstreme form for den intentionalistiske linje kan ses hos den jødisk-amerikanske historiker og politolog Daniel Goldhagen, der mener, at Holocaust fandt sted på grund af den allestedsnærværende antisemitisme hos det tyske folk og at folke- drabet resulterede fra ”preexisting, demonological, racially based, eliminationist antisemitism of the German people, which Hitler essentially unleashed” (McKale 8).

Intentionalisternes standpunkt fik modstand af den anden strømning, funktionalisterne, der mente, at den nazistiske stat havde en polykratisk natur, hvor beslutningsprocesser blev skabt under påvirkning af både improvisering og radikalisering. I nutidens Holocaustforskning hersker der den såkaldte *modificerede strukturalisme/funktionalisme* (Stone 17), det vil sige, at historikere i dag overvejende mener, at hverken det tyske folk eller nazipartiet før magtovertagelsen i 1933 ønskede den skæbne, der overgik jøderne. Denne strømning afviser også forklaringen om Tysklands *Son-*

---

⁵ Der er dog historikere, der også benytter termen *strukturalistisk* i stedet for *funktionalistisk*, som fx Oded Heilbrunner (Stone 15).

derweg (særvej), der skulle have begyndt i det 19. århundrede og kulmineret i 1933, samt at Tyskland altid skulle have været antisemitisk.

Heilbronner er enig i, at den nazistiske antisemitismes oprindelse skal først og fremmest findes i Weimarrepublikkens krise (Stone 18). Den israelske historiker Saul Friedländer tilhører også denne strømning, og mener, at nazisternes primære mål med jøderne ikke var en decideret krig mod dem, men at, jøderne skulle fjernes fra statslige og økonomisk vigtige stillinger, hvilket også Hitler nævnte i sin tale (Speech of Jan. 30, 1939 47).

Den amerikanske historiker Christopher R. Browning slutter sig også til den moderate funktionalisme og hævder, at godt nok var antisemitisme en central del af Hitlers ideologi, men han havde ikke planer om systematisk udryddelse af Europas jøder før krigen, men at intentionen:

[...] crystallized in 1941 after [...] imminent attack on the Soviet Union raised the prospect of yet another vast increase in the number of Jews within the growing Nazi empire. In the spring he ordered preparations for the murder of Soviet Jews who fell into German hands. That summer, confident of military victory, he instigated or incited the preparation of a plan to extend the killing process to European Jews (which was the origin of the Goering authorization to Heydrich of 31 July). The Final Solution was not the concluding phase of a premeditated, long-held plan waiting the opportune moment for implementation, but rather emerged in the particular circumstances of 1941 (Stone 178).

3.2 "DEN DOBBELTE STAT"

Også den prominente tyske historiker Hans Mommsen afviser intentionalisternes påstand om, at Hitler gav en direkte ordre om jødernes udryddelse i Europa, da "the bureaucratic machinery created by Eichmann and Heydrich functioned more or less automatically..." (Stone 43). Med andre ord mener Mommsen, at det ikke var nødvendigt for Hitler at afgive direkte ordre om *Endlösung*, da det politiske apparat i det nazistiske Tyskland

arbejdede efter de interne ideologiske impulser og ikke havde brug for andre påvirkninger, og altså heller ikke fra kansleren selv.

Hvad angår Hitlers tale i Reichstag den 30. januar 1939 nævner Mommsen, at mange finder et bevis for Hitlers planer om udryddelsen af jøder i hans profetiske ord om, hvor han nævnede, at hvis de internationale jødiske finansmænd endnu engang kastede verden i en ny krig, ville jøderne blive tilintetgjort i Europa⁶. Tilhængere af denne påstand mener, at tyskerne allerede på dette tidspunkt skulle kende til Hitlers og nazisternes planer om jødernes skæbne i Tyskland og Europa. Mommsen nævner, at Hitlers trussel mod jøderne kun fyldte en lille del i hans tale (Mommsen 147), der primært handlede om at hylde det regerende nationalsocialistiske parti, dets ideologi og alle de hidtidige bedrifter og initiativer, der var taget for at beskytte moderlandet Tyskland mod interne og eksterne fjender. Mommsen dvæler i sin artikel "Hitler's Reichstag Speech of 30 January 1939" især ved Hitlers insisteren på at udvise jøderne ud af landet, og han minder læseren om de dengang igangværende forhandlinger mellem Herman Göring og ICR (Intergovernmental Committee on Refugees) om løsningen på jødernes emigration ud af Tyskland (148). Året før, i juli 1938, blev der afholdt den såkaldte Eviankonference, hvor der diskuteredes på det internationale plan, hvordan man kunne hjælpe de jødiske flygtninge fra Tyskland og Østrig. Mommsen påpeger, at den vigtigste hindring for den jødiske emigration var Tysklands insisteren på, at al jødisk ejede ejendom og værdier ikke måtte tages ud af landet (Mommsen 148), der faktisk kunne hjælpe jøderne med at komme ud af Tyskland og etablere sig i andre lande. Som bekendt var nazisterne allerede på dette tidspunkt i fuld gang med at *arianisere*, det vil sige, overtage alle jødisk ejede virksomheder i Tyskland, og placere dem i tyske hænder for at kunne eliminere jødisk tilstedeværelse i den daværende tyske økonomi. Ifølge den tyske historiker Frank Bajohr var det især små og mellemstore virksomheder, der profiterede under denne proces (Stone 52).

---

⁶ Som citeret på side 8.

Allerede i 1935 gennemførte Nazityskland de såkaldte Nürnberglove, der primært var rettet mod landets jøder, bl.a. fastslog Rigsborgerlov af den 15. september 1935, at kun statsborgere ”af tysk eller artsbeslægtet blod” (Nürnberg-lovene) kunne være rigsborgere, mens jøderne samtidigt mistede bl.a. stemmeret og retten til at varetage offentlige stillinger. Jøderne mistede ikke tysk statsborgerskab, fordi Tyskland simpelthen ikke havde råd til det, da landet var plaget af økonomiske vanskeligheder gennem 1930’erne. Det ville også være for ekstremt signal at sende til omverdenen at gøre samtlige tyske jøder statsløse, især fordi man var afhængige af store lån fra USA. Man skal heller ikke ignorere vigtigheden i, at jøderne også var skattepligtige som tyske statsborgere, derfor var det helt bevist fra nazisternes side at skelne klart og tydeligt mellem en statsborger (jøde) og en rigsborger (”arisk” tysker). Dette defineredes i Loven ”til beskyttelse af det tyske blod og den tyske ære” af den 15. september 1935. Loven forbød blanding af tysk og jødisk blod (Nürnberg-lovene) og dermed var det et såkaldt biopolitisk projekt fra nazisternes side, der netop anså biologien som det afgørende for Det Tredje Rigets eksistens. Dette var i en direkte relation til det nazistiske slagord *Blut und Boden* (’Blod og jord’). Det gjaldt der om at skabe en overensstemmelse mellem det tyske blod og tyskernes territorium og altså give tyskerne de jordbesiddelser de var forbundet med og berettiget til via deres blod. Dette nationalromantiske indslag i den nazistiske ideologi gav ideen til det førømtalte begreb *Lebensraum* i Hitlers tale fra den 30. januar 1939 (se side 6).

Med hensyn til den mislykkede Eviankonference må man også nævne, at næsten intet land i verden, og især de store magter USA, Frankrig og Storbritannien, ønskede at modtage jødiske flygtninge, især fordi de i så fald ville komme som forarmede personer, i forvejen plyndret af det nazistiske styre. Denne modvilje til at modtage jøderne brugte Hitler, som bekendt, i sin tale til at afsløre europæiske landes hykleri og ligeledes påstod han, at nazisterne havde ret til at smide jøderne ud af Tyskland, da andre lande heller ikke ønskede dem som borgere (Speech of Jan. 30, 1939 46).

Mommsens opfattelse er, at Hitlers fokus i hans tale på, at jøderne skulle emigrere ud af landet, indikerer, at han ikke havde planer eller andre løsninger på *det jødiske spørgsmål* i begyndelsen af 1939. Den tyske historiker påpeger samtidigt, at Hitler altid brugte metaforer og symbolske udtryk i hans propaganda vedrørende det jødiske spørgsmål og aldrig henviste til udryddelsen af jøder (Mommsen 155). Til gengæld mener Mommsen, at *den kumulative radikalisering* (Mommsen 158), de små skridts politik, gjorde det muligt, at den nazistiske elites politik med tiden førte til *Endlösung* – udryddelsen af jøder i Europa. Med andre ord, mener han, at den praktiske gennemførelse af jødernes udryddelse i Europa var mere et resultat af det forløb, der var sket i Tyskland gennem årene end, at der lå en ideologisk (nationalsocialistisk) betonet plan bag den.

Den tysk-jødiske jurist Ernst Fraenkel skrev bogen *Der Doppelstaat*, hvori han påstod, at Det Tredje Rige var en slags symbiose mellem NSDAP og kapitalisterne (Burleigh og Wippermann 10). På trods af den stærke nazistiske stat, insisterede kapitalisterne på opretholdelsen af visse juridiske normer, der fortsat kunne sikre det kapitalistiske system og økonomi i det daværende Tyskland. Fraenkel kaldte dette system for *Normenstaat*, i hvilket de traditionelle juridiske, samfundsmæssige og økonomiske institutioner kunne fungere nogenlunde på normalvis. Fraenkel taler også om *Maßnahmenstaat*, der indeholdt alle de nye institutioner og agenturer oprettet af NSDAP da det kom til magten, bl.a. Schutzstaffel (SS), der i 1933 fusionerede med det tyske politi. Disse systemer kom ofte på tværs af hinandens interesser, men man skal stadig huske på, at der var tale om to systemer, der begge var nazistiske i sin natur. Forskellen lå i, at det første var bundet af retsstatens principper, mens det andet kun var bundet af nazisternes holdninger og nationalsocialistisk ideologi.

Burleigh og Wippermann deler Fraenkels holdning, at Det Tredje Riges politik var fra starten præget af kompetencekonflikter mellem forskellige institutioner og individer (16) i dette tyske dobbelte system. Denne påstand har fået flere historikere, nogle allerede nævnt, til at konkludere, at Hitler umuligt alene kunne fastsætte nazisternes politik og planlægge jødernes

udryddelse. Hans Mommsen har på den samme baggrund ligefrem kaldt Hitler for en svag diktator (Burleigh og Wippermann 16). På den anden side, mente den britiske historiker Ian Kershaw, at Hitler netop var en stærk leder, der på grund af sin overvældende karisma ikke behøvede at involvere sig i mange af sagerne, og at han derfor kunne forvente, at hans underordnede ville arbejde ”towards the Führer” (Stone 36), altså beslutte og handle i henhold til Hitlers ikke nødvendigvis udtalte og formulerede ønsker og idéer.

3.3 VAR HOLOCAUST PLANLAGT I 1939?

Når man tager så alle disse påstande og oplysninger i betragtning, samt analyserer Hitlers tale den 30. januar 1939, er det på sin plads at spørge: Var beslutningen om total fysisk udryddelse af Europas jøder truffet på dette tidspunkt?

Den israelske historiker Yehuda Bauer mener, at ”The Germans did not know until sometime 1941, what they would do with the Jews: the decision to murder them was not taken until then” (McKale 6). Intentionalisten Richard Breitman påpeger, at den nazistiske elite havde ideer om at dræbe jøder langt før krigen og især i årene 1939 og 1940, og kalder SS-lederen Himmler for *folkedrabet arkitekt* (McKale 8). På den anden side er Donald McKale overbevist om, at Hitler gav ordre til at udføre planen om *Endlösung* til Himmler og Heydrich i begyndelsen af juli 1941 (McKale 222).

Ifølge Browning agerede Hitler i frustrationen over de tidligere mislykkede forsøg på at ende det jødiske spørgsmål, og at han tog beslutning om *Endlösung* i løbet juli 1941 (McKale 9). Det samme mente historikere Herbert, Gerlach og Burrin, der alle var positioneret midt imellem intentionalister og funktionalister i spørgsmålet om Holocaustoprindelsen.

Min egen opfattelse er, at planen om fysisk udryddelse af Europas jøder først bliver udarbejdet i 1941, efter begyndelsen af *Operationen Barbarossa* (Stone 98), angrebet på Sovjetunionen. Tyskerne erobrede hurtigt store områder i østen og havde hurtigt millioner af jøder (og andre uønskede

folkeslag) under sin direkte kontrol. I kraft af, at den tyske antijødiske retorik og politik var langsomt radikaliseret igennem 1930'erne, som påpeget af bl.a. Mommsen og Browning, blev ideen om *Endlösung* materialiseret i løbet af det skæbnesvangre år 1941. Ligeledes er jeg enig med bl.a. Bauer, Kershaw og Mommsen i, at Holocaust var et resultat af et umådeligt stort pres både oppe- og nedefra, samt at den endelige plan om udryddelsen af Europas jøder var et udfald af den mangeårige og ekstremt op-hobning af had mod det jødiske folkeslag, som Mommsen rigtigt betegner som kumulativ radikaliserings. Ikke desto mindre påpeger han ligeledes, at Hitler var den uundværlige faktor, der gjorde visionen om jødernes udryddelse mulig (Mommsen 158), og i hele hans politiske karriere har man set tydelige beviser for hans unægtelige antisemitisme, der går helt tilbage til hans ungdom og i hvert fald til årene under og efter Første verdenskrig. Hadet blev udbygget under Weimarrepublikken, som Hitler ikke kunne udstå, da han mente, at regimet var et produkt af jødisk-marxistiske konplot mod det tyske folk (McKale 20). Den schweiziske historiker Philippe Burrin pegede netop på denne periode af politiske uroligheder og økonomiske krise, som en ideel grobund for spredning af antisemitiske holdninger og positioner (Burrin 14) i Tyskland og Europa. Den franskjødiske historiker Léon Poliakov konkluderede, at nazisternes jødepolitik fulgte 'den logiske vej', der endte i masseudryddelse af europæiske jøder (Stone 174).

Hitler var en dygtig taler, der forstod, at tale til folkets følelser, men han var også dygtig til at fornemme tendenser og strømninger i det nazistiske parti (NSDAP) og hvilke beslutninger, der skulle foretages. Han forstod at udnytte en stor del af befolkningens behov for succeshistorier efter nederlaget i Første verdenskrig samt de svære og økonomisk ødelæggende år i 1920'erne og starten af 1930'erne. Den tyske sociolog Max Weber nævner i sin bureaukratiteori det karismatiske lederskab/autoritet (Weber 22). Denne rolle udfyldte Hitler på fremragende vis, da han skabte et så upersonligt system i det nazistiske Tyskland, der var afhængig af en karismatisk, næsten mytisk personlighed, hvis image udadtil i høj grad blev skabt og dannet af den vel-smurte nazistiske propagandamaskine, som Hitler (og hans propagandaminister Göbbels) vidste, hvordan den optimalt skulle ud-

nyttes, både i forhold til den tyske befolkning, men sandelig også i forhold til indoktrinering af medlemmerne og sympatisører af det nationalsocialistiske parti gennem mere end et årti.

4. KONKLUSION

Denne opgave startede med en redegørelse af Hitlers tale, som han holdte den 30. januar 1939 i det tyske Reichstag. Dernæst har jeg påpeget nogle af de holdninger, der enten var eller er fremtrædende, indenfor Holocausts historiografi de seneste fire-fem årtier, bl.a. den intentionalistisk-funktionalistisk strid, samt den moderate funktionalisme, der er den dominerende position i forhold til spørgsmålet om Holocausts planlægning og oprindelse.

Mens jødernes vej til de utallige koncentrationslejre var broget, hersker der ingen tvivl, at Hitler og eliten omkring ham ønskede at løse det jødiske spørgsmål på en eller anden måde. Men samtidigt ser det ud til, ud fra Hitlers tale i Reichstag den 30. januar 1939, at nazisterne på daværende tidspunkt var mere optaget af at komme af med den jødiske befolkning gennem emigrationen end at løse deres tilstedeværelse med mere voldelige midler, end ikke ligefrem at udrydde jøderne allerede i 1939.

Hitlers tone, ord- og emnevalg i hans tale vidner også om, at han havde en vis respekt for de store vestlige magter (dog var han yderst kritisk overfor pressen i Vesten, der ifølge Hitler, var styret af jødiske kapitalister, der ønskede at kaste hele verden i en ny verdenskrig), samt, at han ikke ønskede at komme i direkte konflikt med dem, i hvert fald ikke på baggrund af den nazistiske behandling af jøderne.

At udryddelsen alligevel fandt sted, skyldes i høj grad Tysklands angreb på Sovjetunionen i 1941, der resulterede i, at millioner af jøder befandt sig under det nazistiske regimes kontrol, især i Polen og de sovjetiske områder i Hviderusland, de baltiske lande og Ukraine. Den jødiske tilstedeværelse i disse territorier var på direkte kollisionskurs med nazisternes plan om *Lebensraum*, der i høj grad omfattede store dele af de ovennævnte områder.

Denne nazistiske plan havde altså hverken inkluderet jøder, romaer eller de slaviske folkeslag. Derfra kulminerede den politiske situation i Europa på den mest dramatiske vis. Det antisemitiske klima, der blev skabt af Hitler og som herskede gennem en længere periode i det nazistiske Tyskland, fik endelig frit spil, hvorefter det største og mest makabre udryddelsesprojekt af et folk i Europa kunne begynde.

LITTERATURLISTE

- Adolf Hitler Rede am 30. Januar 1939 in Berlin.* u.d. Web. 3. januar 2015.
<<http://www.worldfuturefund.org/wffmaster/Reading/Hitler%20Speeches/Hitler%20rede%201939.01.30.htm>>.
- Burleigh, Michael og Wolfgang Wippermann. *The racial state: Germany, 1933-1945.* Cambridge: Cambridge University Press, 1991. Print.
- Burrin, Philippe. *Nazi Anti-Semitism.* New York: The New Press, 2005. Print.
- McKale, Donald M. *Hitler's Shadow War. The Holocaust and World War II.* Lanham: Taylor Trade Publishing, 2006. Print.
- Mommsen, Hans. »Hitler's Reichstag Speech Of 30 January 1939.« *History & Memory* 9.1-2 (1997): 147-161. Print.
- Nürnberg-lovene.* u.d. Print. 5. januar 2015.
<<http://www.folkedrab.dk/sw66361.asp?usepf=true>>.
- Speech of Jan. 30, 1939.* 20. august 2009. Web. 2. januar 2015.
<<https://archive.org/details/SpeechOfJan.301939>>.
- Stone, Dan, red. *Historiography of the Holocaust.* London: Palgrave Macmillan, 2004. Print.
- Weber, Max. *On Charisma and Institution Building.* Chicago: The University of Chicago Press, 1968. Print.